

Inhoud

Voorwoord 11

- 1 Feministen zijn lelijk, en Europese vrouwen ook 17
KIEV
- 2 Ideologie? Nee joh, alle politiek is eigenbelang 38
KIEV
- 3 Och, hoe mooi het boerenleven 61
STEPANIVKA
- 4 Het is comfortabel, diep in het maaiveld 85
CHARKOV
- 5 Yoga, aids en oligarchen 105
DONETSK
- 6 Echte mannen haten homo's 131
KIEV EN ZAPORIZJA
- 7 Een minderwaardig land 144
KIEV EN TSJERNOBYL
- 8 De agent en de prostituee 171
ODESSA
- 9 Nationalisten en hun liefde voor paaseieren 186
LVIV
- 10 Ikea en een eeuw van schuivende grenzen 208
OEZJHOROD
- 11 Tienduizenden Joodse pelgrims in een Oekraïens stadje 226
KIEV EN OEMAN
- 12 Waarom is dit eigenlijk een land? 242
DE KRIM

Nawoord 265
Verantwoording 269
Dankwoord 271

Voorwoord

Op een mooie lenteavond laat ik samen met mijn Oekraïense vriendin Julia haar hond Darcy uit in het Mariinskipark in Kiev. We zijn druk aan het praten en daardoor helemaal de tijd vergeten. Ineens ziet Julia dat haar hond nodig iets moet drinken. ‘Shit,’ zegt ze. Ze heeft wel een flesje water bij zich, maar geen drinkbakje.

Gelukkig staat er iets verderop een kraampje waar een vrouw koffie verkoopt. Ze staat zich te vervelen tussen zakken chips, bier met smaakjes en gefrituurde stukjes brood en kijkt hoopvol als we naar haar toe lopen.

‘We willen graag alleen een bekertje kopen,’ zegt Julia vriendelijk. ‘Zonder koffie dus, want het is voor de hond.’

‘Dat kan niet,’ zegt de verkoopster, ‘je moet er koffie bij.’

‘Waarom?’ vraagt Julia, ‘ik wil juist geen koffie.’

‘Omdat dat nou eenmaal moet,’ zegt de vrouw, en ze haalt haar schouders op.

‘Maar waarom dan?’ vraagt Julia nog een keer. ‘Als u eerst koffie in het bekertje doet, lust de hond het water niet.’

‘Zo werkt het nu eenmaal,’ zegt de vrouw geïrriteerd.

‘En als ik u nou het dubbele betaal voor één bekertje?’ probeert Julia.

‘Nee,’ zegt de vrouw. ‘Ik zei toch dat het niet kan.’

Julia neemt er geen genoegen mee en begint de vrouw verhit de basisprincipes van het kapitalisme uit te leggen. ‘Als ik u tien

keer de prijs betaal, hoeft u maar één keer het bedrag aan uw baas te geven. Negen keer het bedrag is dan van u, dat is veel winst,' zegt ze alsof ze tegen een kind praat.

De vrouw kijkt Julia aan alsof ze haar de relativiteitstheorie probeert uit te leggen. Tranen wellen op in haar ogen. 'Het kan gewoon niet. Kunnen jullie nu alsjeblieft weggaan?'

Woest trekt Julia haar hond weg bij de kraam. 'Daarom wordt het dus nooit iets met dit land,' briest ze.

Deze anekdote vertelde ik tweeënhalp jaar geleden vaak als mensen me vroegen wat voor een land Oekraïne is. Ik had daar in 2012 als correspondent gewerkt en kon met de hond en het koffiekopje een simpel antwoord geven: Oekraïne is een land vol met mensen die nog in het communisme leven en anderen die daar gefrustreerd over zijn. Dan werden er wat grappen gemaakt over Oekraïne, en begon iemand anders iets te vertellen over een land waar hij of zij op vakantie was geweest.

Maar sinds voorjaar 2014 is alles veranderd. Er is een oorlog uitgebroken en er zijn duizenden Oekraïense en Russische soldaten omgekomen, burgers gesneuveld, mensen getraumatiseerd en families uit elkaar gerukt. Sinds de strijd is losgebarsten krijg ik in Nederland meer en andere vragen over Oekraïne. Waarom gingen al die mensen de straat op om te demonstreren tegen een corrupte president? Was het niet altijd al corrupt? Klopt het dat de Krim altijd al bij Rusland wilde horen? Hoe belangrijk is taal in het conflict? En: Geloof jij dat het daar ooit nog goed komt? Die vragen laten zien dat mensen sinds het conflict meer met Oekraïne bezig zijn.

Maar er is me nog iets anders opgevallen. Er is nog steeds weinig basiskennis over Oekraïne. Na anderhalf jaar lang een enorme stroom aan berichten op de televisie en in de kranten, weten mensen nog steeds niet wat voor land het is.

Heel vreemd is dat niet. De berichtgeving gaat vooral over de geopolitieke dimensies van het conflict, en over wat de volgende

stap zal zijn van Poetin. Over het land Oekraïne hoor je weinig. Oekraïners zelf komen weinig aan het woord. Als ze al opgevoerd worden, zijn het veelal stereotypen: pro-Europese jongeren uit het westen of pro-Russische mijnwerkers uit het oosten die tegenover elkaar worden gezet om te laten zien hoe het conflict het land verscheurt. Waar hun opvattingen vandaan komen, weten we niet. Hierdoor staan Oekraïners nog steeds bij veel mensen bekend als een beetje 'gek'. En inderdaad, Oekraïners die ik ken geloven dat de ziekte aids een verzinsel is van de CIA en denken dat je onvruchtbaar wordt als je als meisje op een koude steen gaat zitten. Maar het doet de bevolking niet helemaal recht om alleen deze gekke verhalen te vertellen.

Zelf wist ik ook weinig over Oekraïne toen ik erheen verhuisde in 2012. Het was een spontane beslissing om op het vliegtuig te stappen. Ik wilde uitvinden of het werk als correspondent iets voor me was en had voor Oekraïne gekozen omdat daar het EK voetbal plaats zou vinden die zomer. Mijn kennis over het land strekte dan ook niet verder dan de scriptie die ik had geschreven over de Oranjerevolutie in 2004. Het enige Russisch dat ik sprak, had ik opgedaan in een online audiocursus. Oekraïens sprak ik helemaal niet.

Het land achter de nieuwsberichten leerde ik pas kennen door er maandenlang doorheen te reizen en met iedereen te praten die ik tegenkwam. Ik ontmoette mensen in de nachttrein, sliep bij jongeren thuis, werd op sleeptouw genomen naar hun grootouders en werd uitgescholden door oude vrouwtjes op straat. Langzaam maar zeker ontdekte ik wat er school achter de stereotypen.

Bijvoorbeeld die keer dat ik een oude oorlogsveteraan interviewde. Deze 87-jarige Ivan had tijdens de hongersnood die in 1932 Oekraïne teisterde verschrikkelijke dingen meegemaakt. Hoewel hij destijds een kleine jongen was, herinnerde hij zich nog goed dat zijn broer was gestorven en dat er in het dorp verhalen gingen over mensen die zieke familieleden opaten. Hij wist

zich nog te herinneren dat hij op een dag niet naar school mocht van zijn moeder omdat er een gerucht ging dat er een man met een bijl in het dorp rondliep, om kinderen te doden en op te eten.

Toen ik Ivan vroeg wie volgens hem voor de honger verantwoordelijk was, antwoordde hij: ‘Stalin.’ Maar terwijl hij dit met overtuiging zei, viel mijn oog op zijn jasje, dat vol hing met medailles met het gezicht van diezelfde Stalin erop! Ik was verbijs-terd. Je gaat toch niet met een moordenaar op je jasje lopen? Hoe waren die twee met elkaar te rijmen?

Toen ik het hem vroeg, bleek hij op zijn beurt verbijs-terd over mijn onbegrip. ‘Waarom is dat vreemd? Natuurlijk ben ik trots op deze medailles. Stalin staat voor mij niet alleen voor de hongersnood. Hij staat ook voor de Tweede Wereldoorlog, waarin ik gevochten heb voor mijn land, mijn familie, mijn Oekraïne.’ Spontaan begon hij een Oekraïens strijdlid te zingen. Langzaam drong het tot me door. Voor Ivan was de periode dat Stalin aan de macht was niet alleen een tijd van horror, maar ook een tijd waarin hij opgroeide, verliefd werd, de wereld zag en vol trots vocht voor zijn land. In de jaren na de oorlog was hij als veteraan telkens geëerd omdat hij de Sovjet-Unie van Hitler heeft gered, en hij was nog steeds trots een medaille met Stalins hoofd te mogen dragen, hoe dubbel dat voor ons ook klinkt.

Door ontmoetingen als deze ging ik inzien dat Oekraïners niet gek zijn, als je maar doorvraagt. En dat veel van het onbegrip bij ons ligt.

Toen ik terugkeerde naar Nederland probeerde ik dat over te brengen aan mijn vrienden en kennissen. Maar al gauw merkte ik dat er weinig behoefte was aan dit soort uitleg. Liever wilde men grappige verhalen horen, die aansloten bij de stereotypen. En dus vertelde ik anekdotes over Oekraïense vrouwen die westerse vrouwen maar lelijk vonden (‘gym schoenen zijn voor in de sportschool’), over Oekraïense mannen die niet bij de geboorte van hun kind wilden zijn (‘omdat ze anders nooit meer seks met

hun vrouw zouden willen') en het verhaal van de hond van Julia.

Pas toen de oorlog uitbrak, veranderde dit. Ik maakte de revolutie van 2014 van dichtbij mee en zag mensen sterven om verlost te zijn van de corruptie. Ik reisde naar het oosten van het land en naar de Krim en zag daar de verwarring en wanhoop over wat er komen zou. In de maanden erop zag ik hoe de oorlog en de propaganda het land kapotmaakten. Ik ontmoette een vrouw wier zoon in het oosten met de Russische separatisten vocht, terwijl haar dochter Oekraïens nationaliste was geworden. Hoe meer ik van de oorlog zag, hoe slechter ik kon verkroppen dat we in Nederland zo'n plat beeld hebben van Oekraïners. Ik schaamde me als mijn Oekraïense vrienden me vroegen hoe er in mijn land over hun gedacht werd, omdat ik dan moest vertellen dat het Nederlanders eigenlijk weinig kan schelen wat er in Oekraïne gebeurt.

Omdat ik heel goed begrijp dat het lastig is een beeld te vormen van Oekraïne als je er nooit bent geweest, besloot ik alles op te schrijven wat ik er de afgelopen jaren heb meegemaakt. Ik begin bij het begin, in februari 2012, toen ik als naïeve jonge journalist vertrok naar Oekraïne en vertel over hoe ik gaandeweg steeds meer leerde over de verschillen tussen mensen in verschillende regio's, hoe Oekraïense vrouwen op hun manier geëmancipeerd zijn, hoe families terugkijken naar de Sovjettijd, hoe ze de Tweede Wereldoorlog beleefden, en hoe ze hun toekomst zien. Ik schrijf over de vooroordelen die ik had en hoe ontmoetingen in Oekraïne mijn zicht op de wereld veranderden. Alle verhalen die ik in de krant of op de radio niet kwijt kon, omdat ze niet actueel waren, zijn in mijn ogen belangrijk omdat ze het Oekraïne naast het nieuws laten zien. Ik hoop dat mensen hierdoor iets meer van de beelden begrijpen die ze op het journaal zien. En bovenal hoop ik dat er iets meer begrip voor de Oekraïners ontstaat. Want dat verdienen ze, hoe gek ze ook mogen zijn.

Feministen zijn lelijk, en Europese vrouwen ook

KIEV

Tanja rent naar de badkamer van de Sovjetflat in Kiev. ‘Hij belt zo,’ roept ze naar haar moeder Nina, die in de keuken in een pan borsjtj staat te roeren. Ze doet blauwe oogschaduw op, trekt een strak zwart truitje met glitters over haar lijf en föhnt haar haren glad. Haar roze badstoffen trainingsbroek en dito sloffen houdt ze aan.

‘Die kun je toch niet zien op de webcam,’ zegt ze verontschuldigend.

‘Wil je nog wat rijst, Tanjitsjka?’ vraagt Nina vanuit de keuken, even platinablond en slank als haar dochter. Ze heeft een badjas met panterprint over haar gele badstoffen huispak aan, hoewel het binnen zeker 24 graden is.

‘Nee, ik wil niet eten,’ zegt Tanja vanuit haar slaapkamer. Haar stem trilt. ‘Mannen houden niet van dik.’ Ze trekt haar slaapkamerdeur dicht. Tien minuten later klinkt ietwat hysterisch gelach uit haar kamer. ‘Oh George, you so funny.’

Nina rolt met haar ogen en roert verder in de bietensoep waarin grote brokken aardappel drijven. ‘Wil jij wat, meisje? Jij hebt toch al een vriend.’

Het is februari 2012 en ik woon nog maar twee weken in Kiev. Daar logeer ik voor een maand bij Nina en Tanja terwijl ik in het centrum van de stad een Russische taal cursus volg. Hun huis staat aan de linkeroever van de rivier de Dnjepr, die de stad in